

PÉTER I. ZOLTÁN

Gyermekkorom városa: Nagyvárad az '50-es években (5.)

Részlet egy készülő szubjektív váradi korrajzból

Társadalom

Vasútállomási emlékek

A nagyváradi vasútállomás – a nagyállomás, ahogy emlegettük – annak idején nagyon megmozgatta kisgyermeki fantáziámat. Főleg a gőzmozdonyok keltették fel az érdeklődésemet. Nagy ritkán, amikor az állomás melletti úgynevezett repülőhídon mentünk keresztül, alig lehetett elhúzni engem onnan, ha véletlenül a közelben láttam egy vastag füstöt eregető gőzmozdonyt. Az ötvenes években úgy tartották, hogy a mozdonyfüst gyógyítólag hat a gyermekek számarköhögésére. Emiatt voltak szülők, akik állítólag e célból sokáig elidőztek a beteg gyermekükkel a repülőhídon a mozdonyfüstben. Mit nem adtam volna egy kis számarköhögésért, de ez valahogy elkerült engem.

Anyai nagyszüleim Margittán laktak, őket aránylag gyakran meglátogattuk. Mivel az ötvenes évek elején a távolsági buszjáratok igen bizonytalanok voltak, emiatt minden alkalommal vonattal utaztunk, ami több óráig is eltartott, de én ezt egyáltalán nem bántam. Nagyon szerettem bámészkodni, apám pedig minden állomáshoz tartozó településről tudott valamit mesélni. Amikor befutott a vonatunk – már amennyire tudtak „futni” ezek a döcögős szerelvények – Székelyhídra, ott hosszabban elidőztünk. A mozdonyt lekapcsolták a szerelvény elejéről, hogy egyedül mehessen előre az első váltón túl. Utána áttért a párhuzamos sínpárra, hogy majd ezen haladjon visszafelé, amíg túl nem haladt a mozdony nélkül maradt vagonokon. Egy újabb váltót követően visszafelé jött, hogy rákapcsolhassák a szerelvény másik végére. Az ilyen manőver után az addig elejével haladó mozdonyt fordítva kapcsolták az addigi utolsó vagonhoz. Váradig aztán a mozdony szénraktára került előre.

PÉTER I. ZOLTÁN Podmaniczky-díjas helytörténész, újságíró (1949, Nagyvárad). 1991–2009 között a Bihari Napló munkatársa. A Budapesti Műszaki Egyetem műemlékvédő szakmérnöki karán tanult. 1992-től számos helytörténeti és irodalomtörténeti könyve jelent meg.

Ebben az időben első, második és harmadik osztályú vagonokból állt egy szerelvény. Az első két osztályt leginkább egyazon vagon két végében helyezték el. A vagonok, függetlenül az osztálytól, nagyon rövidek voltak, talán oldalanként hat ablakuk lehetett. Ezeknek a kis személyvagonoknak a peronjaik általában még nyitottak voltak. Az első két osztályban a keskeny folyosóból kis fülkék nyíltak, melyekben erős DDT-szag terjengett. Sokáig azt hittem, ezt a két osztályt csak az különbözteti meg egymástól, hogy az első osztályon piros színű a plüss huzat, a másodikon meg kék. Ez valóban így is volt, a legnagyobb különbség ellenben az volt, hogy egy első osztályú fülkében egymással szemben csak hárman-hárman ültek,

míg a másodikban négyen-négyen. A harmadik osztályú vagonok egy légtérűek voltak, fülkék nélkül. Ezeket fapadosnak is nevezték, mivel az ülések fából – pontosabban falécekből – készültek, minden borítás nélkül. Úgy emlékszem, az ülések és a felettük levő csomagtartók öntöttvas vázon pihentek. Ezekben a vagonokban, de a fülkékben is, voltak hamutartók, és az emberek cigarettáztak is erősen. Senkinek sem jutott akkor még eszébe, hogy ki kellene menni a folyosóra dohányozni.

Az ötvenes években a nagyváradi állomáson még a sín párok peronjai nem voltak fedettek, és nem létezett a peronokra vezető aluljáró sem. Amikor megérkeztünk, csak a vasútállomás jegypénztárait is magába foglaló előcsarnokon keresztül lehetett kijutni a pályaudvar előtti térre. A csarnokba való belépéskor, ugyanúgy, mint a peronra való kilépéskor, fel kellett mutatni a kemény kartonpapírból készített kis menetjegyet. Az ajtóban posztoló vasutas az utazókat kikísérő vagy

váró személyeket csak úgynevezett peronjeggyel engedte ki vagy be. Egy ilyen jegy nem volt drága, talán 50 banit kellett fizetni érte.

A pénztárak a csarnok két oldalán voltak, ugyanúgy, mint napjainkban, de előttük kovácsoltvasból készített korlát állt, két oldalukon ugyanilyen vázú falappal ellátott csomagtartó, hogy az emberek lehetőleg ne tolkodjanak, fegyelmezetten sorban állva jussanak a pénztárhoz. Ennek ellenére gyakran nagy volt a tülekedés, mivel sokan utaztak a kevés vonattal. Ma sem sokkal több a szerelvény, de a kényelmes, sűrűn közlekedő távolsági autóbuszok és mikro-

*Ilyen mozdonyok
„gyógyították”
a szamárköhögéses gyerekeket
még az ötvenes években*

buszok, illetve az egyre több személyautó elvonja a vasúttól az utasok nagy részét.

Az egykor jobb napokat is megért vasúti vendéglőbe inkább csak a sörözni vágyók mentek be. Az enivalóknak már a szaguk – nem az illatuk – is elriasztotta onnan az utasokat. A váróterembe is jobb volt be sem lépni.

Valahogy két dolog maradt meg az emlékezetemben a váradi vasútállomás épületéről. Az, hogy kora reggel és estefelé csak félhomály volt mindenhol. Érdekesnek tűnt, ahogy takarították a padlózatát. Petróleumba vagy talán gázolajba – mifelénk motorinának nevezték – áztatott fűrészport szórtak jó vastagon a cementes padlóra, hogy utána felseperjék, amit előzőleg leszórtak. Állítólag nemcsak tisztított, hanem fertőtlenített is, de nagyon erős szaga volt. De hát ki törődött akkor ezzel...

A vasútállomás előtti járda mentén ott sorakoztak az egylovas konflisok. Ekkorra a kétfogatú fiákeres már kikoptak Várad utcáiról, s már jó ideje megjelentek helyettük a

A Kanonok sor képe gyermekkoromban

magántaxisok. Villamos is járt az állomás előtt, de amikor sok csomagunk volt, nagy örömmre konflissal mentünk.

Az állomás előtti tér ekkor még egészen másként festett. Nyoma sem volt a tömbházornak, helyén hosszú téglakerítés húzódott a járdával és a villamossínnel párhuzamosan. E mögött a káptalani kertek – jobbára gyümölcsöskertek – húzódtak, másik végükön a tíz kanonoki házzal. Nem tudom, hogy ekkor már elvették-e a kanonoki házakat az egyháztól, vagy sem, a kerteket biztosan később, amikor a tömbházakat építették.

Végig a Fő utcán

A konflisok mind fekete színűek voltak. A bakon ülő kocsi feje felett csak a szabad ég volt, hátul az utasok ernyő alatt ültek. Szüleim menetirányban bőrrel borított rugózó ülésen, én pedig velük szemben egy felsapható pótülésen ültem. A csomagokat jobb híján a lábunk alá raktuk. A bérkocsi komótosan haladt, a ló patkói egyenletesen csattogtak az aszfalton. Ezt nagyon szerettem hallgatni. Nagy bánatomra az utazás nem tartott sokáig, aránylag közel laktunk a pályaudvarhoz.

A Fő utca képe nem sokat változott azóta sem. Az időközben megszűnt Crișana mozi helyén még sportpálya állt. A Gerliczy utcák ebben az időben Mihail Kalinyin sztálinista funkcionárius nevét viselték. Kétháznyira a Kalinyin utca torkolatától, a Fő utca

jobb oldalán már vasúti iskola volt az egykori Markovits-kaszárnya épületében. Később az iskola homlokzatát átépítették és emeletet húztak rá. Vele szemben úgyszintén a vasúttársaság gondozásában volt az a villaszerű épület, amely Ady múzsájának, Lédának volt az otthona. Itt lakott, amikor rövid időre Párizsból hazautazott. Állandó jelleggel Léda édesanyja élt itt haláláig a másik két lányával.

Talán már ekkor létezett a Fő utca 51. szám alatt – szemben a Petőfi park irányába vezető leágazással – a város egyetlen szocreál stílusú emeletes tömbháza, két végén a szovjetunióbeli jellegzetes óriási, diadalívyszerű kapuval. Apám mindig azon csodálkozott, hogyan lehet ilyen kicsi ablakkal házat építeni. Később már megszoktuk...

A Petőfi park az úgynevezett Műút mentén húzódott. Kisgyermekként gyakran játszottam benne, mivel két unokatestvérem a közelben lakott. A legtöbb figyelmet a csőznek szenteltük – akkor még ilyen foglalkozás is volt a váradi par-

kokban –, aki a mi szemünkben igen öreg ember lehetett. Mindig bottal járkált, amelynek a végén egy hosszú kihegyezett szeg volt. Ezzel szurkálta fel az eldobált papírokat, hulladékokat. Legnagyobb szórakozásunk az volt, hogy azt kiáltozzuk felé: „Csőz bácsi!, csőz bácsi!” Utána ahányan voltunk, annyi irányba szaladtunk. Ez nagyon bosszanthatta az öreget, mert botját lóbálva és kiabálva utánunk iramodott, de egyikünket sem tudta elkapni. Ma sem tudnám megmondani, ha megfogott volna bennünket, mi történt volna.

A park egyébként ugyanúgy nézett ki, mint napjainkban, de a terméskövekkel kirakott kétszintes medencében

*A poliklinika az előtte levő
útágazással*

mindig működött a szökőkút. Jelentős változás azóta mindössze az, hogy a fő sétányok kavicsburkolat helyett aszfaltburkolatot kaptak, és a rendszerváltás után három szobrot (Petőfi, József Attila, Bethlen Gábor) is felállítottak benne.

Ha gondolatban visszatérünk a Fő utcába, azt kell tapasztalnunk, hogy az ezen a részen levő egykori földszintes házak ma is megvannak, akár csak a megyei kórház régi épülete. A Petőfi park torkolatától a kórház irányába, a Fő utcával párhuzamosan egy keskeny út is húzódott. A kettő között járda és egy fákkal beültetett füves rész volt. A Zsiga – akkor még így írták a Nicolae Jiga utcát – és a Roosevelt (ma Braşovului) utca között hosszú fakerítés állt, mögötte elvadult gyümölcsöskerttel. Később, az 1970-es évek végére ide építették a Crişul nagyáruházat. A kerítés előtti mellékút és a Fő utca közötti leaszfaltozott részen kapott helyet a villamosmegálló. Padok is voltak itt, de számomra a legérdekesebb az volt, hogy ezen a részen álldogáltak a favágók kuncaftra várva. Motorral működő favágógép nemigen akadt még az ötvenes évek elején. A favágást ezek a számomra öregnek tűnő emberek vállalták, akik egy állványra felfüggesztett fűrészsel végezték nehéz munkájukat. Az állvány oldalán egy szegre akasztott kis üvegben talán olaj lehetett. Kiállt belőle egy libatoll is. Ezzel kenegethették időnként a masinájukat, hogy könnyebben működjön. Akár Tabéry Géza is közöttük lehetett, akit a „népi demokratikus” rendszer kezdetén mellőztek, és favágással kereste a kenyerét. Később rehabilitálták, és 1955 őszén az akkor megnyílt Ady Endre Emlékmúzeum őre lett...

Nem messze innen, a Fő utcából elágazott a Magheru út, amely 1958-ig Ciorogariu ortodox püspök nevét viselhette. Az útelágazás közepére egy kör alakú állványt helyeztek, melyen egy forgalmi rendőr posztolt és irányította az akkor még igen gyér forgalmat. Innen a Fő utca bal oldalán a nagypoliklinika és a mizeri kórház épülete állt. Ez utóbbiban talán már akkor is a kórház fül-orr-gégeosztálya működött. Nem változott semmit azóta az úttest másik oldalán levő Barátok temploma sem, ha nem számítjuk az időközben elvégzett felújításokat, illetve azt, hogy 1960-ban a kertjébe „számúzték” a Traian park közepéről a Mária mennybemenetele szobrot a talapzatának a felső részével. Ugyanide helyezték 1973-ban a templom előtti köztérről a Pieta-szobrot is.

Ez utóbbira jómagam is figyeltem, de az előző szoborcseré – amikor Ady mellszobra került a Mária-szobor helyébe – valahogy 11 évesen elkerülte a figyelmemet.

Innen a Schubert utcai otthonunkba a Coriolan Pop (ma Snagovului) és a Dima utcán keresztül lehetett eljutni. A kettő között a Fő utcán az egykori Klobusitzky-palota húzódott. Természetesen ezen a néven akkor már hivatalosan nem emlegették, csak úgy, hogy Republicii utca 31. szám alatti bérház. Ebben volt az az élelmiszerbolt, ahol bevásároltunk. Amikor éppen valamilyen hiánycikket „osztottak” – természetesen nem ingyen –, akkor a Dima utcai nagy ház udvarában kellett sorban állnunk az élelmiszerbolt raktárának ajtaja előtt lassan kígyózva. Előfordult, hogy több mint egy óra alatt kerültük meg az egész udvart, de megtörtént az is, hogy mire az ajtóhoz értünk, már elfogyott az óhajtott élelmiszer. Ki hitte volna, hogy mindez majd viszszaköszön az 1980-as évek vége felé. Igaz, ezen a helyen már nem, mert addigra az udvart beépítették egy emeletes társasházzal.

A Klobusitzky-palota Dima utcai sarki részén péküzlet volt. Vele szemben az utca másik sarkán a Steiner pékség. A régi varadiak csak így emlegették, bár a pékséget már rég államosították. De nagyon ízletes kenyeret sütöttek benne a régi technológiával és kemencékben. Innen tolták át öreg, kopott fakocsikkal a friss kenyeret a pékségbe. Ebben az időben a kenyeret még jegyre adták.

Egy A4-es színes ívre annyi kis téglalapot nyomtattak, ahány nap volt a hónapban. Természetesen nem hiányozhattott róla a jegy tulajdonosának a neve és lakcíme sem. A kis négyszögekben a dátumot tüntették fel. Ezeket vágta le az eladónő, gyűjtötte össze, majd zárás után felragasztotta őket egy újabb ívre, hogy elszámolhasson velük. A kenyérbjegyeket több színben nyomtatták. A dolgozó családfő és a háziasszony feleség kenyérbjegye más-más színű volt, akárcsak a gyermekeké. Ezekre különböző mennyiségű kenyeret adtak, természetesen pénzért. Emiatt a kenyeret nem darabra adták, esetleg kettévágva, hanem megmérve. Így aztán megtörtént, hogy egy kenyérre, esetleg egy félre rátettek még egy darabkát, hogy kiadja a jogosult mennyiséget. Kint az ajtó mellett nagy zsákokkal felszerelve a cigányasszonyok – akkor még így hívták őket – ezeket a kenyérbjegyeket elkoldulták az emberektől. Néha sikerrel, néha nem. Egyébként csak egyfajta, de frissen ízletes kenyeret lehetett kapni. Emlékeim szerint valahol a félbarna és a barna kenyér

között lehetett, vagy tán egészen barna volt ez a kenyér.

A nagy állami áruház

A Fő utca elszűkülő részében a mai városkép szerves részét alkotó két tömbház és otromba gyárépület gyermekkoromban még nem létezett. Helyükön szerény földszintes házak álltak. Az Apolló palota már ott volt a Szaniszló – akkor is Eminescu – utca sarkán. Csak úgy emlegettük, hogy nagy állami áruház vagy csak állami áruház. Nem mintha a többi üzlet nem lett volna ekkor már államosítva, de ezzel megkülönböztettük a töb-

*Az Apolló palotában várta
a vásárlókat a nagy állami
áruház*

bitől, főleg, amikor a nagyságát is emlegettük. A szépen megmunkált hajlított alumíniumkeretes portáléja felett az szerepelt, hogy I.C.S. Oradea. Ami magyarrá fordítva azt jelenti, hogy Állami Kereskedelmi Vállalat Nagyvárad.

Az akkori viszonyok szerint valóban nagy, kétszintes áruház volt. Ahogy emlékszem, a bejárata a sarkon nyílt. Innen a földszinten két irányba lehetett menni. Az Eminescu utcával párhuzamos rész mélyén volt a játékrészleg. Erre jól emlékszem, meg arra is, hogy itt készítették rólam az első olyan fényképet, amely a helyi magyar nyelvű napilapban jelent meg. Anyámmal vásároltunk valamit az „államban”, amikor egy újságíró megkért bennünket, hogy a játékosztály pultja előtt nézegessük a kirakott portékát. Csak az okozott csalódást, hogy a reklám céljából készített felvétel után játék nélkül maradtam. Hogy a földszinti rész Fő utca felé néző szárnyában mit árulhattak, arra nem emlékszem. Az emeletre széles, lépteink alatt dübörgő falépcső vezetett, amely a fordulótól kétoldalt jóval keskenyebben folytatódott. A földszinti bejárat fölötti sarokban a gombos részleg volt. Egy idősebb alacsony elárúsító mögött – akit apám gombkirálynak nevezett – a polcon nagyon sok fehér doboz állt, mindegyikre felvarrva egy-egy gomb, hogy tájékoztassák a vevőket arról, mit is tartalmaznak ezek a dobozok. Az emelet egyik oldalán a szövetrészleget helyezték el, a másikon a készruharészleget, a „konfekció osztályt”. Ebben az időben a portékák nagy részét csak jegyre lehetett megvásárolni, így az egyenszabású sűrű lódenkabátokat is. Ezekből szüleimnek is volt, s talán még nekem is vásároltak egyet. (Azt, hogy miként is működött ez a jegyrendszer, már az egykori EMKE kávéház helyén valamikor volt készruháüzlet leírásakor, Szűcs Loránd Gyula jóvoltából, a 3. részben ismertettük.)

Eredetileg, 1914-ben, amikor az Apolló palotát építették, csillogó kávéházat terveztek a későbbi áruház helyére. Ebben az évben, október 30-án, amikor az utolsó simításo-

kat végezték itt, az egyik napilap az alábbi tudósítást közölte: „Éjjelnappal lázas gyorsasággal dolgoznak a nagyváradai iparosok, hogy az Apolló földszinti helyiségeiben pazar fényvel, művészi ízléssel berendezendő Városi kávéház november 10-15-ike közt megnyitható legyen. A nagyváradai közönség és különösen az Olasziban lakó előkelő polgárság méltán várja nagy érdeklődéssel a Városi kávéház megnyitását, mert Bürger Ernő az ambíciózus bérlő, a legnagyobb áldozatkészséggel igyekszik, hogy úgy pazar berendezésével, mint kávéházi különlegességeivel kellemesen lepje meg a publikumot. A Városi kávéház tágas helyiségét köröskörül 32, családok, társaságok intim összejövetelére alkalmas díszes páholy fogja ékesíteni, lesznek ezen kívül különtermek és egy festői szép emeleti erkély is. A kávéház Szaniszló utcai részén lesz a biliárdterem, melyet a legkitűnőbb Seyferth cég rendez be, a székeket a Thonet testvérek szállítják...”

A kávéház soha sem vált a váradiak kedvelt szórakozóhelyévé, talán az első világháború is közrejátszott ebben. Később át is alakították áruházzá. A két világháború között Haász Fülöp és fiai név alatt működött. Ezt követte majd 1948-ban az államosítás...